

מדריך למורה "הטוב והרע בהגות היהודית" פרק שני – הטוב והרע במחשבת המקרא

פרק שני – הטוב והרע במחשבת המקרא

(עמודים 62-39 בספר הלימוד)

פרק שני – הטוב והרע במחשבת המקרא

• שכבות תקופות ההיסטוריה

פרק זה הוא הראשון שבו אנו מציגים את המבט הכרונולוגי על סוגיית הטוב והרע לתקופותיה בתרבות היהודית. זוהי הזדמנות להציג תחילה תמונה כוללת של התרבות היהודית כעשויה משכבות היסטוריות שונות, שהראשונה והיסודית שבהן היא תקופת המקרא. בחוברת מוצג למעלה ציר זמן אך הדימוי הלינארי של ציר הזמן לא תמיד מספיק כדי לקבל יכולת למבט התפתחותי היסטורי כולל. כדאי להשתמש בדימוי של מבנה עשוי שכבות, כשכל שכבה בנויה על הקודמת לה אך שונה ממנה באופייה ובסגנונה. דימוי כזה מאפשר מבט על התרבות היהודית מהתנ"ך ועד ימינו, כשהמקרא מהווה בה אמנם את השלב הראשוני ונקודת הפתיחה הקריטית, אך משם והלאה נכונות התפתחויות רבות נוספות.

הצעה מתודית:

ניתן ליצור פעילות מטרימה, ולתת למספר תלמידים מתנדבים בריסטולים עם שמות תקופות הזמן השונות, ולבדוק תוך כמה זמן הם מסתדרים על פי הסדר הנכון.

ניתן לעשות זאת גם בתחרות בין שתי קבוצות, כאשר קב' אחת צריכה לסדר בסדר כרונולוגי בטור, וקב' שנייה צריכה לסדר בסדר כרונולוגי בצורת שכבות זה על זה.

לאחר מכן ניתן לשאול במליאה:

- איזה דגם (בצורת טור או שכבות) לדעתכם הכי מתאים לתאר את התקופות השונות ומדוע? (כאן ניתן לשים את הדגש על כך שבצורת מגדל או שכבות שמונחות זו על זו, כל שכבה שואבת מהשכבה הקודמת אך מייצרת ממנה משהו חדש, בניגוד לטור בהם חוץ מהסדר ההיררכי אין קשר בין התקופות השונות.
- אלו שכבות (=תקופות) אתם הכי מכירים בתרבות היהודית?
- האם יש תקופות שאתם לא מכירים כלל? (ניתן כמשימה לבחור תק' לא מוכרת כלל לתלמיד, לתת לו לסכם עליה במספר שורות, ואף להציג אותה, לפעם הבאה)
- על אילו תקופות למדתם עד היום במחשבת ישראל? נסו לחבר מקורות והוגים לתקופות הרלוונטיות. הצעה מתודית: הוסיפו כרטיסיות שעליהם כתובים הוגים וטקסטים במחשבת ישראל, להם התלמידים נחשפו בעבר, ועליהם לשבץ אותם במהירות לצד התקופה המתאימה להם.
- אלו תקופות הכי מסקרנות אתכם? מדוע?

כותבים: איילון אדלשטיין, זמרת דפני

תודה לכל המורים ששלחו וסייעו בחומרים לימוד ועזר.

מוזמנים לשלוח חומרים נוספים: taliaag@education.gov.il

מדריך למורה "הטוב והרע בהגות היהודית" פרק שני – הטוב והרע במחשבת המקרא

- תמונות להמחשה: שאלו - מה מייצג בעיניכם בצורה יותר נכונה את התקופות השונות?

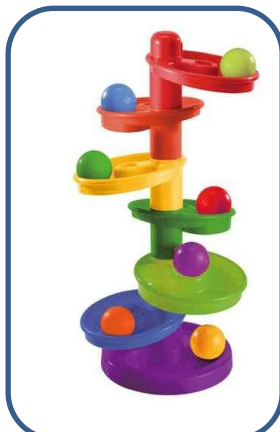
נמקו.

או זה?

זה:

זה:

זה:

חלק א – שאלת הרע בסיפורי בראשית

דבריו של פרופ' יחזקאל קויפמן, הפותחים חלק זה, מציגים את היחס שבין "האידיאה הדתית" של המונותאיזם לבין "בעיית הרע". בספרו המחקרי החשוב "תולדות האמונה הישראלית" ניסה לענות קויפמן על השאלה מהי מערכת האמונות והרעיונות העומדת מאחורי הטקסט המקראי? טענתו העיקרית בספר היא שה"אידיאה דתית" המרכזית במקרא היא המונותאיזם, האמונה באל האחד. בספרו הוא מנסה לדייק את משמעותו של הרעיון המונותאיסטי המקראי לגבי היבטים תרבותיים שונים. באשר לבעיית הרע טוען קויפמן כי ישנו שינוי מהותי ביחס בין המונותאיזם והאמונה האלילית. בעיית הרע היא השאלה: 'מדוע ישנו רע בעולם? וכיצד מתמודדים עמו?' כאשר מתרגמים בעיה זו למושגי אמונה תיאולוגיים קשורה שאלה זו גם לשאלות: 'מה לאלוהות ולרע? האם היא יצרה את הרע? האם היא חפצה בו? האם היא שולטת בו? האם יש לה חלק בו?'

טענתו של קויפמן היא שלגבי האמונה האלילית התשובות לשאלות אלו קלות יותר, כיוון שבתוך מערכת ריבוי האלים, משתלבים גם כוחות אלוהיים של רוע, אם דרך דמויות רוע אלוהיות ואם דרך סיפורים מיתולוגיים שבהם האלים נמצאים פוגעים זה בזה באופן שגם האדם משלם על כך מחיר. ואולם, לגבי האמונה המונותאיסטית שאלות אלה נעשות לאתגר של ממש, כיוון שאם האל האחד הוא טוב וגם בעל יכולת בלתי מוגבלת, **איך ייתכן שהוא מאפשר את הרע? ומדוע הוא עושה זאת?** במונותאיזם לא ניתן להשליך ישירות את הרע על האלוהות, כפי שזה נעשה באלילות. ויחד עם זאת, הרע ככוח אדיר ועוצמתי בחיים ובעולם, חייב להיות קשור באופן כלשהו לאל האחד, או ליחס בין האל והאדם.

מכאן הצד המתאגר שבעיית הרע לגבי המונותאיזם, ומכאן גם הצורך ב"תאודיצאה" = צידוק האל. התאודיצאה היא מערכת האמונות והסיפורים המנסה לתת תשובה לבעיית הרע במסגרת האמונה המונותאיסטית. לטענתו של קויפמן, זו אחת המגמות המרכזיות המעצבות את אגדות ספר בראשית שבתורה. לאור טענה זו אנו מתבוננים על שאלת הרע דרך

כותבים: איילון אדלשטיין, זמרת דפני

תודה לכל המורים ששלחו וסייעו בחומרים לימוד ועזר.

מוזמנים לשלוח חומרים נוספים: taliaag@education.gov.il

מדריך למורה "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק שני – הטוב והרע במחשבת המקרא

המקורות הנלמדים בפרק זה מספר בראשית. בעוד שהמקרא ברובו המכריע מתמודד בעיקר עם שאלת "הרע הלאומי" (מדוע עם ישראל, עמו של האל, סובל כל-כך הרבה צרות ובעיות?) הרי שסיפורי בראשית (עד לסיפורי אברהם) משקפים בעיקר התמודדות עם שאלות אוניברסליות אודות הרע הטבעי (המוות, הסבל, התלאות), הרע המוסרי (פגיעת אדם באדם), והרע הדתי (שכחת האדם את עליונותו של האל).

חלק זה עוסק בעיקר בשלושה סיפורים מבראשית: בריאת האדם, סיפור גן עדן וסיפור קין והבל, וממקד עליהם את מבטנו דרך בעיית הרע והצורך המקראי בתאודיצאה. אבל מומלץ בהחלט, במידה שיש זמן, להרחיב ולהביט גם על סיפורי בראשית האחרים: לדוגמה פרשת נוח והמבול, ופרשת מגדל בבל, ולהציע לתלמידים לחקור את הסיפורים מנקודת מבט זו (ניתן לתת להם לבחור סיפור אחד, בעקבות לימוד הפרק הראשון, וליישם את הלימוד על הסיפור המקראי בו בחרו). השאלות שניתן לשאול על הסיפורים שלא נלמדים בספר:

- עם איזה סוג של רע מתמודד הסיפור?
- נסו לנסח במדויק את הבעיה האוניברסלית עמה מתמודד הסיפור.
- מהו ההסבר שהסיפור מציע לבעיה?
- כיצד מהווה הסבר זה הצדקה של האל וראייה לטוב?
- מה דעתכם על כך? האם הצדקה זו משכנעת אתכם? נמקו.

הצעה מתודית – "למשחק את הטקסט":

חלקו את הכיתה למספר קבוצות. לכל קבוצה תנו את הפסוקים של הסיפור מקראי (מומלץ לתת לכל הקבוצות את אותו טקסט, אך ניתן אם תרצו לתת לכל קבוצה סיפור בראשית אחר). בקשו מכל קבוצה, על סמך הטקסט הסיפורי שקיבלו, לעבוד על פי ההנחיות שקיבלו:

1. לצייר את הסיפור
2. להמחזי את הסיפור – בסגנון חופשי
3. להמחזי את הסיפור – בפנטומימה (ללא מילים)
4. לספר את הסיפור **בגוף ראשון** של הדמויות (מונולוגים)
5. לצלם את הסיפור בכמה תמונות של סצנות שונות

לאחר שהתלמידים יציגו את התוצרים, נסו לראות איזו פרשנות שלהם עולה לגבי שאלת הרע, וההצדקה לשאלה זו. עברו לשאלות לדיון שהוזכרו לעיל.

כותבים: איילון אדלשטיין, זמרת דפני
תודה לכל המורים ששלחו וסייעו בחומרים לימוד ועזר.
מוזמנים לשלוח חומרים נוספים: taliaag@education.gov.il

מדריך למורה "הטוב והרע בהגות היהודית" פרק שני – הטוב והרע במחשבת המקרא

סיפור הבריאה בבראשית א' – עמוד 42

א. ראשית הבריאה

בסיפור בריאת העולם בבראשית א' מתוארת פעולה רציפה של האל, המתרחשת ללא כל הפרעה חיצונית והדומה לפעולה של יצירה, אך יש בה ממד פלאי, כיוון שהיא נעשית בין השאר באמצעות הגיית מילים או פקודות על ידי האל הגורמת להיווצרותם של דברים בעולם. המצב הראשוני שלפני הבריאה מתואר כ"תהו ובהו וְחֹשֶׁךְ עַל-פְּנֵי תְהוֹם" (בראשית א' ב'). ניתן לראות בכך ביטוי פוטנציאלי של כוחות הרע המיוצגים על ידי כאוס ואפילה. אך כאן הם לא מתוארים כאויבים רבי עוצמה (כמו במזמורים שונים המצויים במקרא וכן כמובן במיתולוגיות שונות), אלא שמצב פאסיבי שהאל למעשה הביא לביטולו דרך בריאת האור ויצירת סדר בעולם.

גם במהלך תיאור הבריאה אין אנו רואים נוכחות מאתגרת של כוחות הרע. ייצוגים אפשריים של הרע ניתן לראות בחושך ובלילה המובדלים מן האור והיום ביום הראשון לבריאה. גם בהבדלת האל בין המים העליונים (הרקיע) והמים התחתונים ניתן לראות פיצול כלשהו בין יסודות, פיצול זה יכול להזכיר את סיפור הבריאה הבבלי, ובו האלה תיאמת (הקשורה למילה "תהום", ראו ערך ['תיאמת'](#) בוויקיפדיה) מבתרת לשניים על ידי האל מְרְדוּךְ בנה, וכך למעשה מובדלים במיתולוגיה הבבלית "אנומה ואליש", הרקיע והארץ ([סיפור הבריאה הבבלי](#)).

אך בסיפור הבריאה בראשית א' אין זכר למאבק כזה, האל מבדיל את המים העליונים והמים התחתונים בלא כל התנגדות. מעניין שלאחר הבדלה זו שנעשית ביום השני, בניגוד לשאר ימי הבריאה, אין כתוב: "וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי-טוֹב". האם יש לראות בכך רמז מוצפן לבעיית הרע? רש"י מציע לחסר זה סיבה "הגיונית", המהלך של יום זה נשלם רק ביום השלישי לבריאה, ולכן ביום השלישי נאמר פעמיים "וירא כי טוב". ([פירוש רש"י על בראשית א'](#)).

יש לשים לב שבספר מובאים רק עשרת הפסוקים הראשונים בסיפור הבריאה. ניתן לקרוא בכל הפרק בכיתה ולחפש בו רמזים נוספים לבעיית הרע כגון: חלוקת העבודה המחזורית והמסודרת בין היום והלילה ביום הרביעי לבריאה ובריאת "התנינים הגדולים" ביום החמישי לבריאה. נושא זה יעלה ביתר אריכות בספר בפרק החמישי הדן בטוב הרע בקבלה, וכאן מתייחסת אליו למעשה שאלה 5 (בעמ' 43) המביאה תיאור בריאה מ"חזון יוחנן" אשר בברית החדשה. בתיאור זה מוצג מאבק בין כוחות הטוב (המלאכים) וכוחות הרע (התנין) בשמים, מאבק שבו גוברים לבסוף כוחות הטוב ומשליכים את כוחות הרע ("התנין" = "הנחש הקדמוני" = "שטן") ארצה. תיאור זה בברית החדשה מסביר למעשה איך הגיע הרע לעולם. אלו הם כוחות שמימיים מורדים שהושלכו ארצה מהשמיים בתהליך הבריאה. על רקע סיפור זה ניתן לשים לב שלא כך מתואר בבראשית א': בסיפור הבריאה המקראי לא מופיעים כלל מלאכים, לא טובים ולא רעים. ומכאן ששום כוח לא מרד באל המקרא ומובן שאף לא הושלך ארצה מן השמיים בתהליך הבריאה. האל המקראי מצוי בשליטה מוחלטת על הכול והוא לבדו אחראי על כלל המציאות כפי שנבראה. מכאן כמובן נותרת השאלה הפתוחה: מנין הגיע הרע לעולם? נראה שסיפור בריאת העולם בבראשית א' אינו נותן מענה לשאלה זו, אלא רק בזה שהוא אינו נותן מקום בסיפור לשום כוח אלוהי עצמאי המהווה את מקורו של הרע בעולם. כלומר כביכול עולה הטענה: שאלת הרע קשורה אל האל ואל האדם, ולא לשום גורם נוסף, על כן יש להבינה רק בהקשר של רצונו של האל הכל יכול ויחסו לחיי האדם.

כותבים: איילון אדלשטיין, זמרת דפני
תודה לכל המורים ששלחו וסייעו בחומרים לימוד ועזר.
מוזמנים לשלוח חומרים נוספים: taliaag@education.gov.il

מדריך למורה "הטוב והרע בהגות היהודית" פרק שני – הטוב והרע במחשבת המקרא

ב. בריאת האדם

איך נכנס האדם לתמונת הבריאה הזו ביחס לטוב והרע?

כדי לענות על כך יש לעיין גם בפסוקים מסוף פרק א' בבראשית העוסקים בבריאת האדם (עמוד 43). אם מתבוננים בפסוקים אלה דרך שאלת הרע, ניתן לראות שהאדם נברא "בצלם אלוהים". כלומר, יש בו משהו מהאלוהי. ואולי כפי שהאל התגבר על התוהו ובהו והחושך הראשוניים באמצעות יצירת סדרים הרמוניים, כך מוטל על האדם לעשות, ולכן גם הוא נדרש למלא את הארץ ולשלוט בחיית השדה. (כמובן שכאן יש לאפשר בכיתה פרשנויות שונות, ובלבד שיש בהן איזה הגיון והן מקדמות את הדיון בשאלת הטוב והרע).

שאלה 3 (בעמ' 44) מזמנות מחשבה על הרצון של האדם להיות כאלוהים "יודע טוב ורע". באיזה מובן האדם דומה לדמות אלוהית? מהם הסכנות בכך? מהם האתגרים וההזדמנויות שהעוצמה של האדם מזמנת לו?

שאלה 4 (בעמ' 44) הנוגעת למשפט "והנה טוב מאד" הנאמר לאחר בריאת האדם מנקודת מבטו של האל, מרמזת לשאלה "האם האדם טוב או רע מטבעו?" נראה שעל-פי בראשית א' האדם אינו רע מטבעו, אחרת מדוע נאמר "טוב מאד" מיד לאחר בריאתו? ואכן במדרש בראשית רבה עומדים חכמים על זהות האותיות המפתיעה ואומרים: "הוא מאד – הוא אדם (...). אותיות של זה כאותיות של זה, כך זה שכתוב 'וירא אלוהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד' – זה אדם." (בראשית רבה, ט', י"ב)

שאלה זו גם מהווה רמז מטרים לעמדתו של הרמב"ם בשאלת הרע בעולם ובאדם הנידונה בפרק הרביעי בספר, בעוד שאלה 5 מאפשרת חיבור לדיון בבחירה החופשית שנערך בלימוד הפרק הראשון. מכאן יכולה לעלות שוב פרשנות הרמב"ם, שנלמדה בפרק הראשון, שצלם אלוהים שבאדם קשור ביכולתו לבחירה בין טוב רע.

מדרש תמונה – בריאת האדם (עמוד 43)

כותבים: איילון אדלשטיין, זמרת דפני
תודה לכל המורים ששלחו וסייעו בחומרים לימוד ועזר.
מוזמנים לשלוח חומרים נוספים: taliaag@education.gov.il

מדריך למורה "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק שני – הטוב והרע במחשבת המקרא

הציור המפורסם "בריאת האדם" הוא קטע אחד מציור ענק שצייר הצייר הנוודע מיכלאנג'לו על תקרת כנסייה בוותיקן, ב"קפלה הסיסטינית" בתחילת המאה ה-16. מיכלאנג'לו הועסק באותה עת ביצירת פסלים לקישוט קברו של יוליוס. ישנה טענה שהאדריכל דירבן את מקורבו האפיפיור יוליוס השני לבקש דווקא ממיכלאנג'לו, שהיה ידוע בעיקר כאמן פיסול בשיש, לצייר את הציור. הוא קיווה שייכשל. את הסוף כולנו יודעים...

תקרת הקפלה הסיסטינית (בשיטת הפרסקו) מתארת סיפורים שונים מספר בראשית. הקטע שלפנינו מתאר את בריאת האדם על ידי אלוהים.

שאלות לעיון ולדיון:

1. ניתן לחלק את הציור הזה לשני חלקים. פרטו את ההבדלים בין שני החלקים לפי הקריטריונים שבטבלה, ונסו לעמוד על משמעות ההבדלים.

רצוי לעודד את התלמידים להוסיף קריטריונים משל עצמם להשוואה.

חלק שמאל	חלק ימין	
		מי מתואר?
		לבוש וחזות
		צבעים בולטים
		גיל
		יחיד/רבים

2. כעת נתמקד בקשר שבין הבורא והאדם, על פי הציור. שאלו:

א. מה מקשר ביניהן?

ב. מה משמעות ההבדל של תנוחות הידיים והאצבעות?

ג. מדוע לדעתכם יש מרווח קטן בין 'אצבע האל' ו'אצבע האדם'?

ד. כיצד פירש מיכלאנג'לו את "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ" (בראשית א, 27)?

ה. מדוע, לדעתכם, הוא התעלם מהמשך פסוק 27: "זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם".

ו. מי יכולה להיות הדמות הנשים שהאל מתבק בידו השמאלית?

אלוהים מואנש ומוגשם לחלוטין: אדם זקן, בעל זקן שיבה, עטוי גלימה לבנה. במידה רבה הדימוי הילדותי הרווח של דמותו של אלוהים. אלוהים איננו לבד, הוא מחבק אישה, וסביבם שלל ילדים/מלאכים צעירים ועגלגלים. (רמז ל "וַיֵּאמֶר

אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדִמּוּתֵנוּ" ? בראשית א, 26)

ממולו, וליתר דיוק- מתחתיו, האדם – עירום לחלוטין ובודד. האדם בחור צעיר, שזה עתה נברא. יש מתח בין גופו השרירי והבריא של אדם, לבין הדרך השמוטה משהו, בה הוא שולח את ידו לאל. באדם יש כוחות רבים, אך הן כאין וכאפס לעומת

בוראו. אלוהים ואדם מביטים זה בזה "בלבן שבעיניים". אלוהים רוכן כלפי האדם, המתואר פשוטו כמשמעו בצלם אלוהים, ובדמותו.

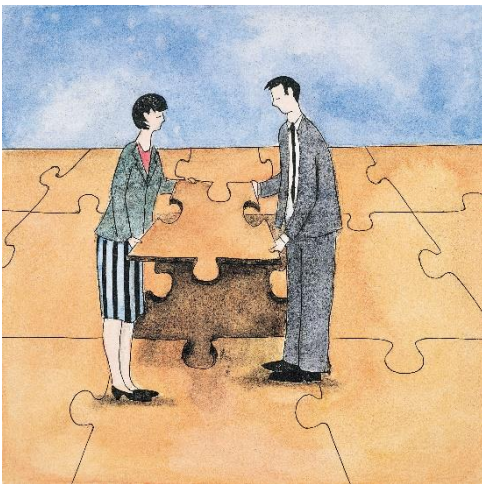
כותבים: איילון אדלשטיין, זמרת דפני

תודה לכל המורים ששלחו וסייעו בחומרים לימוד ועזר.

מוזמנים לשלוח חומרים נוספים: taliaag@education.gov.il

מדריך למורה "הטוב והרע בהגות היהודית" פרק שני – הטוב והרע במחשבת המקרא

מיכלאנג'לו בחר להנציח את הרגע בו ישנה הפרדה בין האל לאדם שברא, והנגיעה-לא נגיעה יכולה לסמל את המתח שבין הזדקקות האדם לאלוהיו ולבוראו, ומצד שני את עצמאותו ועוצמתו כבעל בחירה חופשית. ישנם פירושים רבים לגבי זהותה של הדמות הנשית החבוקה עם אלוהים. האם זו חווה? מלאכית-אם? לילית? או שמא, כפי שפרשנים נוצרים לא מעטים טוענים – מריה, אמו של ישו? מעניין לציין שרק בשנת 1990 טען רופא אמריקאי בשם פרנקלין משברגר במאמרו כי הדמויות והצורות שברקע ציור האלוהים מהוות תיאור מדויק אנטומית של **מבנה המוח האנושי**. האם מיכלאנג'לו רומז שהאלוהות היא התבונה העליונה, והקשר בין בני האדם ובניה הוא קשר הנובע מיכולת תבונית ייחודית לאדם?

מדרש תמונה – "זכר ונקבה ברא אותם" (עמוד 44)

איור זה מנסה להציג פרשנות ולתאר את מערכת היחסים בין ה"זכר" ל"נקבה", בין הגבר לאשה, וביניהם ביחס לעולם.

לאחר דיון בטקסט ובשאלות שבעמוד 44, עיינו באיור שבעמוד זה. בקשו מהתלמידים לתאר את האיור, ושאלו:

- מה ניתן לומר על הדמויות האנושיות המופיעות בו? (התייחסו ללבוש, לעמידה, ליחסים שבין הדמויות)
- מה מזכירים לכם צבעי הרקע של האיור? על מה לדעתכם הדבר מרמז?
- מה הקשר לדעתכם, בין האיור לבין הפסוק המופיע תחתיו "זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֱתָם"?

הטוב והרע בגן עדן – עמוד 45

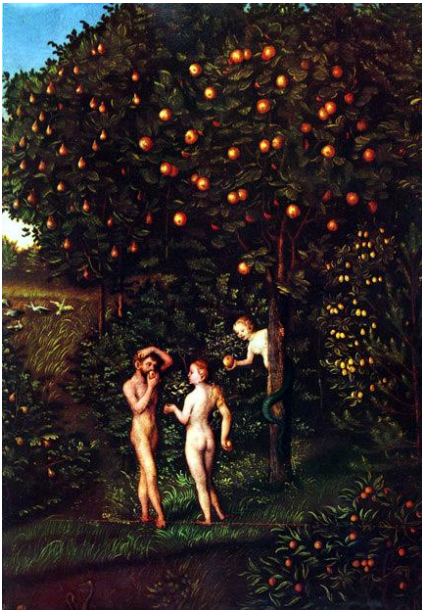
העיסוק בסיפור גן עדן דרך הפריזמה של הטוב והרע חושף שאלה לגבי משמעותו של "עץ הדעת טוב ורע" - האם היה בפרי משהו פלאי שגרם לאדם וחווה להשתנות לפתע או שעצם המודעות למעבר על האיסור היא שגרמה לכך? שאלה זו מזמנת שיחה משמעותית אודות הקשר בין תהליכי התבגרות והתפתחות מוסרית הכוללת מודעות לגבולות, חציית גבולות, התמודדות עם אשמה, ניסיון להבין ואף לאתגר את חוקי המציאות ועוד. **שאלה 2** בעמוד 46 מתייחסת לייצוג הרע בסיפור גן האדם.

כותבים: איילון אדלשטיין, זמרת דפני
תודה לכל המורים ששלחו וסייעו בחומרים לימוד ועזר.
מוזמנים לשלוח חומרים נוספים: taliaag@education.gov.il

מדריך למורה "הטוב והרע בהגות היהודית" פרק שני – הטוב והרע במחשבת המקרא

מדרש תמונה- פרי עץ הדעת נפילת האדם (עמ' 45)

- הביטו בנחש כפי שהוא מצויר בציור של הצייר לוקאס קראנאך האב (מאה 16) :
- מה משונה בתיאור הנחש בציור זה?
- נסו לחשוב על סיבות לתיאור זה. מה לדעתכם מנסה הצייר לומר בכך?

שאלה 4 סעיף א' וכן שאלה 6 (בעמוד 46), קושרות את הסיפור לשאלת הבחירה החופשית. ניתן להעביר את הדיונים מן הפרק הראשון אל הפלטפורמה של הסיפור. האם היה כאן תהליך דטרמיניסטי כפי שגם התבגרות כרוכה במשבר ואשמה מול שאלות של טוב ורע? איזה מקום ניתן בסיפור לבחירה החופשית, באילו תנאים ומגבלות היא מתממשת, לטוב ולרע?

שאלה 8 באותו עמוד ושאלה 6 בעמוד 47 חשובות להדגמת מושג תיאודיצייה (אם כי כל אחת מהן מתייחסת לטקסט אחר). התבוננות בסיפור דרך העולם שבו אנו חיים מלמדת כי כל הסבל והקושי בחיים לא נבראו מלכתחילה על ידי האל אלא נוצרו בשל כישלוננו של האדם לעמוד בציפיות שתבע ממנו האל. הגירוש מגן עדן מהווה אפוא הצדקה של הרע בעולם, לא כפעולה ישירה של האל, אלא כאפשרות שהאדם נחשף אליה עקב כישלוננו המוסרי. מכאן גם מתעוררת האמונה והתקווה שהאדם יוכל, אם יתגבר על חולשותיו המוסריות, להתגבר על הרע בעולם, ולשוב באופן כלשהו למצב "גן עדן" שבו הוא מתגבר כביכול על בניגוד בין טוב לרע וחי בהרמוניה מלאה על סביבתו ועם אלוהיו.

העשרה: תיבת פנדורה ושואלת החומץ

השוואה מעניינת בסוגיית התאודיצייה יכולה להיעשות גם אל מול המיתוס היווני על הכד של פנדורה או בכינוי המוכר "תיבת פנדורה": גם כאן האדם (במקרה זה, באפימתאוס) אשם בהפצת הרע בעולם. באפימתאוס, הוא האח הקדמון שחושב רק לאחר מעשה (בניגוד לאחיו פרומתיאוס – שחושב לפני מעשה).

גם בסיפור מיתולוגי זה האשמה על סבלם של בני אדם בעולם מוטלת על דמותה של אישה, שמייצגת תכונות של סקרנות וחוסר צייתנות שלא הייתה צייתנית ובמעשיה גרמה ל"שחרור" הרע מן הכד/תיבה שבו היה חתום... רק בפעם השנייה שפתחה פנדורה את התיבה יצא ממנה גם התקווה, המסייעת לאדם בהתמודדותו עם כל הרע שיצא מהתיבה בפעם הראשונה שפתחה אותו.

למעמיקים אפשר להפנות למשל חז"לי מעניין של שואלת החומץ בבראשית רבה פרק י"ט (קיימת נוסחה שונה שלו באבות דרבי נתן). משל זה משלב בין סיפור גן עדן למעשה פנדורה, סיפור שהיה ידוע ומוכר גם לציבור היהודי בתקופה ההלניסטית.

כותבים : איילון אדלשטיין, זמרת דפני
תודה לכל המורים ששלחו וסייעו בחומרים לימוד ועזר.
מוזמנים לשלוח חומרים נוספים : taliaag@education.gov.il

מדריך למורה "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק שני – הטוב והרע במחשבת המקרא

ג. העונש – עמוד 47

שאלה 3 בעמ' 47 מאפשרת לדון בהבדל שבין "להיות מואשם" ולשאת "תחושות אשם". האדם נענש על כי הורשע על ידי האל בהפרת הציווי ומכאן יצא לחיי קושי וסבל. אבל מוקד הסיפור, הקשור גם בשאלת "איכה?" של האל (הנוכרת בשאלה 1 בעמ' 45), הוא הכרת החטא של האדם.

כלומר, חלק מתהליך ההתפתחות המוסרית כרוך בהבנת המשמעות המוסרית של מעשינו, וכולל בתוכו חווייה של אשמה על טעויות מוסריות. האשמה מעידה על פער בין הציפיות המוסריות שלנו מעצמנו לבין הביצועים שלנו בפועל. הציפיות הללו מעידות על כך ששאלת הטוב והרע מהווה מצפן מכוון בחיינו, על פי הנורמות שאנו מפנימים כ"התנהגות ראויה". (נושא זה יחזור על עצמו אחר כך בדיון במושג ה"סופר אגו" של פרויד בהקשר המאבק ביצר הרע בספרות חז"ל.

הצעה לפעילות העשרה

בחלק זה של הלימוד ניתן לקרוא, לנתח ולהשמיע בכיתה את השיר "בראשית", שכתב והלחין דון מקלין, תרגמה לעברית רחל שפירא ומבצעת גלי עטרי. בזמן השמעת השיר חשוב שהתלמידים יוכלו לקרוא את מילותיו.

התעצמנו מאז ...

ונשרים דאו מעל הגן המבורך
טיפת הדם הפכה אדם כעץ חיים צמח
בגודל בדידותו צלעו חרטה מעצמותיו
עוצבה להיות לו לבת זוג מושלמת בכל תו
ועץ הדעת, כך הודגש, אסור למאכל
בגן העדן הנחש לרגליהם זחל .

התעצמנו מאז ...

עץ הדעת מוות בו, בו חייכם תלויים
איכלו איכלו לחש נחש, היו כאלוהים
איכלו איכלו מפרי העץ טירפו אותו עד תום
עד שתבינו מהו טעם כוח ושלטון
אבד לנו אותו הגן, אשר איבדו שניהם
אבות קובעים את המחיר שמשלמים בניהם .

בראשית היה לא כלום, רק חושך ודממה
מדבר האלוהים בקע יפי האדמה
מעל הערוצים קורצו כוכבי יהלומים
בעשב החדש הופיעו יצורים אילמים
והאדם היה פרודה ברצף האינסוף
שאלוהים בחוכמתו שמר אותה לסוף .

התעצמנו מאז, התעצמנו מאז
וכבשנו כיסא וגם נזר
התעצמנו מאז, לילדינו בלבד
רק להם לא היינו לעזר .

ההרים קיבלו צורה וכך העמקים
ונהרות פילסו דרכם בחריצת סכין
גלי גאות היו את לב הארץ מפלחים
קרני השמש השתברו אל בוקק משטחים
ושיר חיים פרץ כמו המנון וכמו מחול
טיפה של דם נפלה אי שם, הכתימה את החול .

בתחילה כדאי לבקש מהתלמידים לספר על תחושותיהם לקריאת השיר ולמשמע הלחן: מהי האווירה? האם היא אופטימית או פסימית? ניתן גם לתת להם משימה לחבר בין שורות בשיר לבין פסוקים מספר בראשית.

שאלו:

כותבים: איילון אדלשטיין, זמרת דפני
תודה לכל המורים ששלחו וסייעו בחומרים לימוד ועזר.
מוזמנים לשלוח חומרים נוספים: taliaag@education.gov.il

מדריך למורה "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק שני – הטוב והרע במחשבת המקרא

- לאיזה סיפור בריאה מתייחס דון מקלין – האם לפרק א' או לפרק ב'? (שימו לב כי פרק ב' – הוא המוכר והנפוץ ביותר, למרות – ואולי בגלל – שהוא מתאר בריאה לא שוויונית בין האדם והאישה).
- כיצד מתואר העולם קודם שנברא האדם? מדוע טוב שאלוהים שמר את בריאת האדם לסוף?
- האם השיר אופטימי או פסימי ביחס לאדם? נמקו.
- לפי שירו/מדורו של מקלין – מהי הסיבה המרכזית לכך שבני האדם גורשו לעד מגן עדן? ("התעצמנו מאוד", היינו יצר העליונות, השלטון והכוח שמאופיינים ב "כיסא וגם נזר" הם שגרמו לסילוקו מגן העדן).
- הסבירו - נגד מה יוצא השיר?

בריאת העולם מתוארת בדרך כלל ביצירות הספרותיות בתארים יפים ומחמיאים. דון מקלין, לעומתם, נצמד לפסוקי 'בראשית' ומתאר דווקא את הידרדרות האדם ברגע האכילה האסורה מפרי עץ הדעת. ניתן להבין מהשיר שמשמעות היות האדם בעל יכולות אלוהיות, העצימו בו את השחצנות, תחושת עליונות ורדיפת שלטון וכוח, ובכך הפר את הרמונית הטבע הפסטורלי. שיר זה, כמו רבים משיריו של מקלין, הוא שיר אנטי מלחמתי. מקלין מנסה למצוא את שורש הרע בעולם, הגורם למלחמות בכל דור ודור, עד ימנו.

למעוניינים, להלן [ביצוע מקורי של מקלין](#).

סיפור קין והבל – עמוד 48

החוטאים שנחשפו מסיפור גן עדן יכולים להירקם גם אל סיפור קין והבל. סיפור זה מעביר אותנו להתמודדות עם בעיה חריפה יותר: לא רק כישלון מעשי של האדם בהבחנה בין טוב לרע ובבחירה בטוב אלא ממש **ביצוע** מעשה של פגיעה אכזרית באחר (כאן הוא ה"אח" הדומה לי והשונה ממני, האהוב והשנוא עלי, ה"מתחרה" עמי על "גמול האהבה", על משאבי החיים והרגש). מסתבר שבאדם יש גם יסוד של רוע, רצון לפגוע באחר כתוצאה מהלך נפש הנוצר על ידי שילוב של קנאה, תסכול וכעס.

שאלות 4 ושאלה 5 בעמ' 49 מפתחות את העיסוק בהאשמה, בהכרה בחטא וברגש האשמה. האל מתפקד כאן כמחנך, המקיים שיחה עם המחונך לאחר חטאו ולא רק מבשר על העונש. השיחה נועדה לעבות את החלק שבו האדם מבין את השלכות מעשיו. מכך גם מעמיק הדיון בבחירה החופשית. **שאלה 2 בעמ' 49** מתייחסת לדבריו המסתוריים של האל לפני הרצח בפסוקים 6-7 (אם תיטיב ואם לא תיטיב..."). דברים אלו מציגים כביכול את התנאים הפסיכולוגיים שבתוכם פועלת הבחירה של האדם בטוב או ברע, ואת ציפייתו של האל מן האדם לעמוד באתגר הקשה. (פסוק זה יידרש גם על ידי חז"ל במשל הפצע והתחבשות שילמד בפרק הבא). כדאי להעיר שבפועל לא נראה שקין הצליח להבין את השיקוף האלוהי ופנה הישר לביצוע המעשה הנפשע באחיו. דבר זה מאפשר לנו לפרק את התהליך של הטוב והרע להכרה של התנאים שבו מתבצעת בחירה, וליכולת שלנו להפנים אותם הלכה למעשה אל תוך הכרעותינו.

כותבים: איילון אדלשטיין, זמרת דפני
תודה לכל המורים ששלחו וסייעו בחומרים לימוד ועזר.
מוזמנים לשלוח חומרים נוספים: taliaag@education.gov.il

מדריך למורה "הטוב והרע בהגות היהודית" פרק שני – הטוב והרע במחשבת המקרא

פירוק הבעיה בין הבנה ופעולה הוא קריטי, כיוון שברור שההבנה היא תנאי הכרחי אך לא מספיק לבחירה בטוב. דרוש שההבנה תהיה מופנמת באופן כזה שישפיע על דפוס ההתנהגות. מכאן יכולה להתפתח שיחה משמעותית על היכולת העצמית לשנות דפוסי התנהגות שליליים, וגם על היכולת לחנך אחרים לכך.

חלק ב' – תורת הגמול המקראית

נושא זה מתקשר ישירות למושג התאודיצאה. כפי שמדגימים הפסוקים מספר ויקרא כ"ו (עמ' 50), הגורל הטוב והרע אינו שרירותי אלא תלוי במידת הציות או ההפרה של הברית האלוהית, זהו עיקרון הגמול האלוהי. ומכאן שכל רע נובע מאי ציות לברית. אלוהים עצמו אינו עושה רע, אלא מציב תנאים שבתוכם כישלוננו של האדם לעמוד בהם יביא עליו תוצאות שליליות=קללות, ואילו עמידה בהם תביא תוצאות חיוביות=ברכות. זו שיטת המקל והגזר שנגזרת מתורת הגמול המקראית.

לכן ניתן לפתוח את הנושא בדיבור על התניות מסוג של מקל וגזר, מערכות של תגמול חיובי וענישה. מתי הן עובדות טוב ומתי לא? איפה יש כאלו בחיים של התלמידים? מה היחס שלי לבעל הסמכות שמתנה בפני תנאים בעלי אופי כזה?

מדרש תמונה (עמוד 50)

בקשו מהתלמידים להביט באיור, ולכתוב סיפור קצר המבטא את המתרחש באיור, לדעתם. הקריאו את הסיפורים במליאה, ונסו להבחין בין הפירושים השונים שהעליתם.

המקור מספר תהילים צ"ד (עמ' 52) חושף אחת מן הבעיות של תורת הגמול האלוהית: לעיתים אין קורלציה בין ה"תוצאות" למעשים שלכאורה היו אמורים לגרום להם.

הדוגמא המובהקת: אנשים מושחתים ("רשעים") נהנים בחייהם וגורלם שפיר וטוב. לפי תורת גמול היינו אמורים להסיק שאינם רשעים, אלא שמעשיהם מעידים אחרת, ומכאן זועק חוסר ההגינות לשמים. הכרה בחוסר ההגינות המובהקת הזו מעוררת מחדש את שאלת התאודיצאה, כאשר הפתרון שהוצע בדמות תורת הגמול אינו מתממש בפועל פעמים רבות. כלומר הצדק האלוהי אינו מתממש בעולם ולכן ההתניה שאמורה לעודד ציות לאל נעשית "חסרת שיניים".

ניתן לחשוב עם התלמידים על מקרים שבהם ה"עבריינים" אינם נענשים (בית, בית ספר, מדינה) ולשאול - אילו תחושות ומחשבות זה גורם כלפי בעלי הסמכות? כלפי המערכת? איזו תפיסה ערכית זה מעודד?

על רקע בעיה זו עולה סיפור איוב ומצביע על המקרה הבעייתי המנוגד: "צדיק ורע לו" - גורל מר לאדם צדיק, על לא עוול בכפו: פתיחת הסיפור מציירת תמונה אידיאלית של תורת הגמול, אדם צדיק וישר שזוכה לראות כל טוב בחייו, שפע צאצאים, כבוד ורכוש רב. אבל אם בארץ משתמרת איזו הרמוניה, הרי שבינתיים בשמיים דברים רוחשים ומאיימים לסדוק אותה. דו

כותבים: איילון אדלשטיין, זמרת דפני
תודה לכל המורים ששלחו וסייעו בחומרים לימוד ועזר.
מוזמנים לשלוח חומרים נוספים: taliaag@education.gov.il

מדריך למורה "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק שני – הטוב והרע במחשבת המקרא

השיח שמתקיים בין אלוהים לשטן, ביוזמתו של האל, מנסה לבחון את עמידותה של התמונה ההרמונית שהוצגה קודם, האם היא בת קיימא בכל מצב? השטן כאן הוא דמות המייצגת את חריפות השאלה, האם ההרמוניה לא הושגה רק כשהתנאים היו נוחים לה? אם נסלק את התנאים היציבים שבהם חי איוב ונערער את כל עולמו, האם יישאר בתומתו? כלומר, האם לשפע שהאל עטף בו חייו של איוב אין חלק בזה שהוא מצליח לשמור על צדיקותו ונאמנותו?

בתוך כך מובאים (בעמ' 55) דבריו של יחזקאל קויפמן להבהרת דמותו של השטן בספר איוב מן ההיבט התיאולוגי. השטן, על אף היותו מעין כוח נגדי לאל, אינו ישות עצמאית אלא **כפוף** לאל. זוהי תפיסה מורכבת השונה מן התפיסה הדואליסטית לגבי השטן שתילמד בפרק הבא על רקע הגות חז"ל. כלומר, לפנינו שטן הרסני, אבל לא בעל רוע מוחלט, אלא פועל במסגרת המגבלות של המערכת האלוהית. לכן, לשם עריכת הניסיון, הוא זקוק לאישור האלוהי. גם בכך ניתן לראות ביטוי של התאודיצאה. גם כשישנו כאוס, הוא איננו מוחלט ונטול כל רסן, אלא נעשה באופן מיוחד כעין ניסוי מקומי ויוצא דופן, תחת פיקוחו של האל כביכול. לכן אין להשליך באופן גס מניסוי מיוחד זה על האופן שבו מתנהל ברגיל עולמו של האל תחת חוקיותה של תורת הגמול.

פירושו של **המלבי"ם** (המובא בשאלה 5 בעמ' 57), מנסה לשקם ביתר שאת את התאודיצאה של תורת הגמול. אולי למה שנראה לנו כאסון שאין לו כל סיבה הגיונית דווקא יש לו איזו תכלית נסתרת מצדו של האל? אולי חוסר ההרמוניה מצוי בקוצר ההשגה שלנו ולא בעולם עצמו? גישה זו מאפשר לקבל את האסון "באהבה" ובצידוק הדין ולגייס כוחות כדי להתמודד עמו ולעבור אותו.

מצד השני האם היא משכנעת? איזו סיבה אלוהית נסתרת יכולה להיות למותו של ילד? או להשמדה של המונים? האם אין כאן סוג של "אוטוסוגסטיה" (שכנוע עצמי) למטרה של התחזקות נפשית? האם הכרה בכך שלאסון מסוים אין כל הצדקה נסתרת לוקחת מאתנו בהכרח את הכוחות להתמודד עמו?

הניתוח של **צבי אדר** לסוגיה (עמ' 58) מוסיף לדיון מושג נוסף, ההבחנה בין "מוסריות אמיתית" ו"טוב פנימי" לבין "מוסריות מזויפת" המונעת רק משיקולי תועלת עצמית. אדר שואל כיצד ניתן להבחין בין השתיים? סיפור איוב והניסוי שמציע השטן (בעידודו המרומז של האל) הוא בעיניו מין מקרה מבחן להבחנה הזו. אם איוב ישמור על תומתו משמע שצדיקותו פנימית ואמיתית, אם יאבדה משמע שהמניע לה היה תועלתי בעיקרו. זוהי מעין "מכונת אמת" לצדיקותו של איוב. אפשר לדבר עם התלמידים על מוסריות שהיא מזויפת, המבוצעת רק על מנת להשיג מטרה תועלתית כלשהי. האם מכירים דוגמאות כאלו מחייהם? איך הם יודעים להבחין באחרים או בעצמם שהמוסריות היא אמיתית או מזויפת? **מבחן המרשמלו הידוע** יכול גם הוא להתכתב יפה אחר הדיון בחיפוש המניעים של מעשינו, על רקע הוראות של מותר ואסור, האם נעשים "מפנים" או בעיקר כלפי חוץ?

כותבים : איילון אדלשטיין, זמרת דפני
תודה לכל המורים ששלחו וסייעו בחומרים לימוד ועזר.
מוזמנים לשלוח חומרים נוספים : taliaag@education.gov.il

מדריך למורה "הטוב והרע בהגות היהודית" פרק שני – הטוב והרע במחשבת המקרא

פרק ב' של ספר איוב מעמיק את הניסוי השטני. הפגיעה לא מתרחשת ברכוש ובבנים "בלבד", אלא אף בגופו של איוב עצמו. יש כאן קריאת תיגר עמוקה על ה"צדיקות" של האדם, היכולה להחזיק מעמד כל עוד הוא עצמו לא מרגיש סבל גופני ממשי. זוהי קריאת תיגר רצינית לפיה כל הערכים הנשגבים של הטוב שהאדם שואף אליו אינם מחזיקים מעמד אל מול המיידיות והאינטנסיביות הקשה של הכאב הפיזי אותו אנו מתקשים כל כך לסבול. השטן נוגע כאן בנקודה הרגישה בנפש האדם, אי הרצון העמוק לחוות כאב, ובמיוחד כאב חד וחרף כפי שכאב פיזי יכול להיות. כאן יש רמזים לסדיקת המבצר של הנפש האיובית. תחילה אשתו מבטאת רצון לוותר על כל המאבק, איוב גוער בה

בחרפות, ואולי דווקא מפני שמבטאת את רחשי ליבו שלו. המשפט שאומר לה בפסוק 10, אם נשים בסופו סימן קריאה ולא סימן שאלה (ראו שאלה 5 עמ' 60, לכיוון זה רומז גם רש"י בפירושו המוזכר בעמ' 61: 'לא חטא בשפתיו' – אבל בליבו חטא"). האם מסתמנת כאן סדיקה של הביטחון האיובי הפנימי השלם בצדק האלוהי? האם בכל תנאי אנו אמורים לקבל את הרע שבא אלינו מאת האלוהים? האם נעצום עיניים לחוסר הפשר וההוגנות שבו? להשפלה שיש בו? ל"סטירת הלחי" החריפה שמעניקים לנו החיים? זוהי למעשה נקודת השבר העמוקה שעליה סובב ספר איוב.

שאלתו של הפילוסוף הפולני לשק קולקובסקי (עמ' 60) מביטה על כל עניין התאודיציאה במבט אירוני. מדוע אנו מתעקשים לחשוב שהסבל בא אלינו מן האל? אם היינו נגמלים מנטייה זו, אולי היינו משקיעים יותר אנרגיה בחיפוש אחרי פתרונות מעשיים להקל על סבלנו, כגון משחה אנטיביוטית במרשם רופא לטיפול בבעיית עור. קולקובסקי מנסה לעקור את העוקץ, מנקודת מבט חילונית מדעית, מכל הדרמה של ספר איוב. יש סבל שאין לו צידוק, אבל ניתן לחפש טיפול הגיוני כדי להקל מחריפותו. העקיצה הזו מבליטה את ההבדל בין הגישה החילונית-מדעית לבעיות החיים לבין גישה תיאולוגית-דתית. מה יכול איוב להשיב לה? אולי שישנו סבל שמדע אינו מצליח להקל עליו ועדיין אדם צריך לחיות עמו. אולי לשאול את קולקובסקי, אז היכן אתה מוצא משמעות ותעצומות נפש בחיך? האם חיפוש הפתרונות המדעיים ממלא את נפשך במשמעות? האם הוא מעניק לך את ההבחנה בין טוב לרע ואת השאיפה לטוב? כל השאלות הללו יכולות להיות כר לדיון פורה וחשוב בכיתה על המתח שבין גישה חילונית-מדעית לבין זו התיאולוגית-דתית ובכלל אודות החיפוש המודרני אחר משמעות החיים והשאיפה לטוב. לקיצור סיפור איוב בקריאה ואיור https://www.youtube.com/watch?v=TqD_NcxPkrw

להרחבה בפרויקט 929 - <https://www.929.org.il/page/749>

לסיכום, הפרק הציג את השכבה או התקופה הראשונה של התרבות היהודית, המקרא. סיפורי בראשית מציבים שורשים מיתיים למושגי הטוב והרע בהגות היהודית. כמו כן יש בהם עושר ועומק פסיכולוגי המאפשרים חקירה של תהליכי התבגרות ותהליכים נפשיים בכלל, בזיקה לשאלות המוסריות. סיפור איוב מציב קושי עקרוני, בעיית הסבל שאין לו שום צידוק שניתן להבין אותו, וממנה השאלה כיצד זה מתיישב עם עולם האמונה, ובכלל כיצד ניתן לשאת סבל גדול. סיפור איוב מהווה במובן כלשהו שלב ביניים מתורת הגמול המקראית אל התפיסה החז"לית, שתילמד בפרק הבא.

כותבים: איילון אדלשטיין, זמרת דפני
תודה לכל המורים ששלחו וסייעו בחומרים לימוד ועזר.
מוזמנים לשלוח חומרים נוספים: taliaag@education.gov.il

מדריך למורה "הטוב והרע בהגות היהודית" פרק שני – הטוב והרע במחשבת המקרא

הצעה מתודית לסיכום: ניתן לסיים את לימוד הפרק בעיון באחד משני השירים הבאים:

"בראשית"

מילים: חיים חפר

לחן: ששה ארגוב

וביום השישי הוא יצר חיות בחלד
את הפילים האיילות את הצבועים
ובאותו היום ממש הוא ברא אדם בצלם
הוא ברא אדם בצלם אלוהים
ויהי ערב ויהי בוקר יום שישי

והאדם אילף כל בהמה
והאדם חרש באדמה
והאדם המציא את הגלגל
והאדם השיט ספינות על גל
והאדם ריסן את הקיטור
והאדם טס מעלה כציפור
והאדם כבש כוכבי מרום
והאדם ברא את האטום

והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום

וביום הראשון הבדיל אלוהים בין חושך לאור
ויהי אור
והבוקר בהיר זרח בעולם ואחריו בא הלילה
שחור
ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד

וביום השני הוא יצר את הרקיע
הרקיע שפרץ מתוך המים והבקיע
וביום השלישי הוא יצר את היבשת
ונטע הרבה עצים וגם שתל פרחים ודשא
ויהי ערב ויהי בוקר יום שני, יום שלישי
ויברא את המאורות ברביעי

וביום חמישי הוא יצר חיים במים
ובאותו היום פרחו בני הכנף אל השמים
וביום השישי הוא ראה כי מעשהו תם
וישבות מכל מלאכתו ולא ברא את האדם
וירא אלוהים כי טוב

בראשית ברא אלוהים את השמיים ואת הארץ
והארץ הייתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום

וביום הראשון הבדיל אלוהים בין חושך לאור
ויהי אור
והבוקר בהיר זרח בעולם ואחריו בא הלילה
שחור
ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד

וביום השני הוא יצא את הרקיע
הרקיע הנפלא והכחול
הרקיע שפרץ מתוך המים והבקיע
ונפרש מעל גבוה ועגול

וביום השלישי הוא יצר את היבשת
את העמק את ההר ואת הים
ונטע הרבה עצים וגם שתל פרחים ודשא
שהפליאו את העין ביופיים
ויהי ערב ויהי בוקר יום שלישי

וביום הרביעי את השמש ברא וירח עלה בלילות
רבבות כוכבים כל כוכב הוא מזל סובבו
ועברו במסילות
ויהי ערב ויהי בוקר רביעי

וביום חמישי הוא יצר חיים במים
את הצדפים את הדגים התנינים
ובאותו היום פרחו בני הכנף אל השמים
הנשרים הסנוניות והיונים

כותבים: איילון אדלשטיין, זמרת דפני
תודה לכל המורים ששלחו וסייעו בחומרים לימוד ועזר.

מוזמנים לשלוח חומרים נוספים: taliaag@education.gov.il

מדריך למורה "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק שני – הטוב והרע במחשבת המקרא

השיר זכה לביצועים רבים מאוד, הנה 2 מומלצים לכיתה, ואחד – לכם :

א. [ביצוע מקהלת "רנות"](#) (בניצוחו של גדעון אפרתי) מלווה באנימציה מאוד חינוכית ומעשירה :

ב. [ביצוע להקת 'בצל ירוק'](#), גם הוא בליווי אנימציה חינוכית

ג. לא מומלץ בכיתה, אך לא ניתן לפסוח על הביצוע המרשים של [אחינועם ניני עם תזמורת ירושלים](#) (בניצוחו של אילן מוכיח).

שאלות לדין בכיתה :

- השיר מתאר את סיפור הבריאה פעמיים – מה ההבדל בין שני הסיפורים?
- לפי השיר, מהם מעשי האדם שמביאים לחורבנו? מדוע?
- מהו המסר של השיר לגבי טיב האדם? האם אתם מסכימים עם מסר זה?
- משימה : נסו להוסיף בית לשיר, המתאר את **הטוב** באדם, את המעשים והמאפיינים הטובים שיש באנושות.
- השוו בין שיר זה לבין שירו של מקלין באותו השם, המובא לעיל.

השיר השני עדכני יותר, "earth" של זמר הראפר (היהודי) המכונה Lil Dicky (דיוויד אנדרו בירד).

לתשומת לב המורים: נא להקשיב למילות השיר, יש שם כמה ביטויים שאנחנו לא מורגלים להשמיע בכיתה, אז תראו אם אתם בסדר עם זה. התלמידים – מכירים ושומעים יותר גרוע....

השיר מתאר את אהבת האדם לכדור הארץ, ואזהרה שאם לא נתעורר ונמנע את זיהומו – הוא יאבד לנו. הוא קליל ומצחיק, אך המסר מעמיק וחשוב.

בניגוד לשני השירים האחרים ביחידה זו, אין כאן התייחסות מפורשת לבריאה, או ל"צלם אלוהים" אך בהחלט ניתן לשוחח על השיר גם בהקשר זה.

הגרסה הראשונה שכדאי להשמיע בכיתה היא הגרסה המאוירת. (אפשר להתחיל מדקה 1: 12 או 1: 37 ולדלג על ההקדמה) הנה גרסה עם תרגום לעברית, וחשיפת זמרי הפופ המפורסמים שהשתתפו כדי לקדם את מטרת השיר – שמירת כדור הארץ.

שאלות לדין :

- מהן הסכנות הגדולות לכדור הארץ שעולות מהשיר?
- האם, לפי השיר, כולם מבינים את הסכנה לקיום העולם?
- מה ניתן לעשות כדי לשפר את העולם לדעת השיר? ולדעתכם?
- השוו עם אחד השירים האחרים ששמענו בהקשר זה. האם רב הדמיון או השוני במסרים?
- נסו למצוא שיר אחר נוסף שאתם אוהבים, המתייחס לנושאים שלמדנו ביחידה זו.

כותבים : איילון אדלשטיין, זמרת דפני

תודה לכל המורים ששלחו וסייעו בחומרים לימוד ועזר.

מוזמנים לשלוח חומרים נוספים : taliaag@education.gov.il